

Struktura a spektra atomů

Dominik Heger

Masaryk University

hegerd@chemi.muni.cz

C4020 Pokroč. fyz. chem.

Rotace částice po kružnici

$$L = r \times p$$

$$p\lambda = h$$

$$L = r \times \frac{h}{\lambda}$$

$$n\lambda = 2\pi r$$

$$L = m_l \hbar, \text{ where } m_l = 0, \pm 1, \pm 2, \dots, \hbar = \frac{h}{2\pi}$$

$$E = \frac{L^2}{2I} = \frac{m_l^2 \hbar^2}{2I}$$

Rotace ve trojrozměrném prostoru, částice na kouli

Z řešení Schroedingerovy rovnice vychází akceptovatelné vlnové funkce charakterizované dvěma kvantovými čísly:

Kvantové číslo orbitálního momentu hybnosti l .

$$l = 0, 1, 2, \dots$$

Magnetické kvantové číslo m_l .

$$m_l = l, l - 1, \dots, 0, \dots, -l.$$

$$E = l(l + 1) \frac{\hbar^2}{2I}, l = 0, 1, 2, \dots$$

Srovnáním s:

$$E = \frac{L^2}{2I}.$$

Dostáváme, pro velikost orbitálního momentu hybnosti:

$$|L| = \sqrt{l(l + 1)} \hbar, l = 0, 1, 2, \dots$$

Orbitální moment hybnosti pro atomy s více elektrony

Celkový orbitální moment hybnosti atomu s n elektrony je dán jako vektorový součet orbitálních momentů hybností jednotlivých elektronů:

$$\mathbf{L} = \sum_{i=1}^n \mathbf{L}_i$$

$$|\mathbf{L}| = \sqrt{l(l+1)}\hbar$$

Neb elektronová vlnová funkce splňuje vztah:

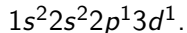
$$\hat{L}^2\psi = l(l+1)\hbar^2\psi$$

Kvantové číslo celkového orbitálního momentu hybnosti vzniklého součtem dvou momentů hybnosti může nabývat hodnot:

$$L = l_1 + l_2, l_1 + l_2 - 1, \dots, |l_1 - l_2|$$

Celkový orbitální moment hybnosti (L) pro atom

Př. 1: uhlíku v excitovaném stavu s elektronovou konfigurací:

Jaké jsou možné hodnoty L ?

Př. 2: Ag: $KLM4s^2 4d^{10} 5s^1$

K popisu spinového momentu hybnosti slouží **spinové kvantové číslo** s (nezáporné číslo) a **magnetické spinové kvantové číslo** m_s (popisující projekci do osy z) nabývá hodnot:

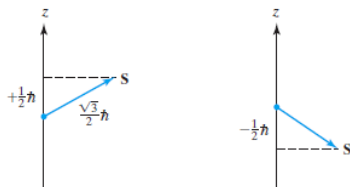
$$m_s = s, s - 1, \dots, -s$$

$$|\text{velikost spinového momentu hybnosti}| = \sqrt{s(s+1)}\hbar$$

Pro elektron: $s = 1/2$,

$$m_s = 1/2 = \alpha = \uparrow \text{ nebo } m_s = -1/2 = \beta = \downarrow$$

Možné orientace vektoru elektronového spinu vzhledem k ose z :

Zákon zachování momentu hybnosti

- Fermiony - mají spin poloviny celých čísel (tvoří hmotu)
- Bosony - mají celočíselný spin (jsou zodpovědny za interakce př. foton $s = 1$)

Foton může nést spin 1 a tedy této změně spinu musí odpovídat změna momentu hybnosti elektronu - dána orbitálními momenty hybnosti.

Výběrová pravidla

$$\Delta l = \pm 1$$

Ne všechny přechody jsou povolené!

Spinový moment hybnosti pro atomy s více elektrony

Celkový orbitální moment hybnosti atomu s n elektrony je dán jako vektorový součet spinových momentů hybností jednotlivých elektronů:

$$\mathbf{S} = \sum_{i=1}^n \mathbf{S}_i$$

Kvantové číslo celkového spinového momentu hybnosti vzniklého součtem dvou momentů hybnosti může nabývat hodnot:

$$S = s_1 + s_2, s_1 + s_2 - 1, \dots, |s_1 - s_2|$$

Celkový spinový moment hybnosti (S) pro atom

uhlíku v excitovaném stavu s elektronovou konfigurací: $1s^2 2s^2 2p^1 3d^1$

$$L = 3, 2, 1 \text{ (F, D, P)}$$

$$S = 0, 1$$

Jedna elektronová konfigurace $1s^2 2s^2 2p^1 3d^1$ zahrnuje více rozdílných atomových stavů (o schodné nebo rozdílné energii).

Podrobnější informace než poskytuje elektronová konfigurace nabízí tzv. "atomové termy".

Soubor atomových stavů o shodné energii (bez uvážení spin-orbitální interakce), které vychází ze stejné elektronové konfigurace a mají shodná L a S čísla, představují jeden atomový **term**.

$$2S+1 L$$

Původ výrazu "term" pochází ze vztahu $1/\lambda = R_H(\frac{1}{m^2} - \frac{1}{n^2})$

- (Nevyřčený) předpoklad: Celkový moment hybnosti mohou rozdělit na součet orbitálních a spinových. Je v pořádku, když spin-orbitální interakce je malá.

Degenerace (uvažovaná se zanedbáním spin-orbitálních interakcí)

- Pro danou hodnotu L , kvantové číslo M_L může nabývat $2L + 1$ hodnot (od $-L$ do $+L$).
- Pro danou hodnotu S , kvantové číslo M_S může nabývat $2S + 1$ hodnot (od $-S$ do $+S$).
- Neb energie nezávisí na M_L ani M_S , každý term se skládá ze $(2L + 1)(2S + 1)$ hladin o stejné energii. Řekneme, že degenerace každého termu je $(2L + 1)(2S + 1)$.

Elektronově-spinová multiplicita termu (multiplicita)

$$2S + 1$$

Pro hodnoty $2S + 1 = 1, 2, 3, 4, 5, 6, \dots$ se zavedla označení **singlet**, **dublet**, **triplet**, **kvartet**, **kvintet**, **sextet**. Multiplicita se uvádí jako pravý horní přední index. Příklad: ${}^3P_0$

Jaké termy charakterizují atom

uhlíku v excitovaném stavu s elektronovou konfigurací: $1s^2 2s^2 2p^1 3d^1$?

$$L = 3, 2, 1 \text{ (F, D, P)}$$

$$S = 0, 1$$

Jaké termy charakterizují atom

uhlíku v excitovaném stavu s elektronovou konfigurací: $1s^2 2s^2 2p^1 3d^1$?

$$L = 3, 2, 1 \text{ (F, D, P)}$$

$$S = 0, 1$$

$${}^1P, {}^3P, {}^1D, {}^3D, {}^1F, {}^3F$$

Jaké termy charakterizují atom

uhlíku v excitovaném stavu s elektronovou konfigurací: $1s^2 2s^2 2p^1 3d^1$?

$$L = 3, 2, 1 \text{ (F, D, P)}$$

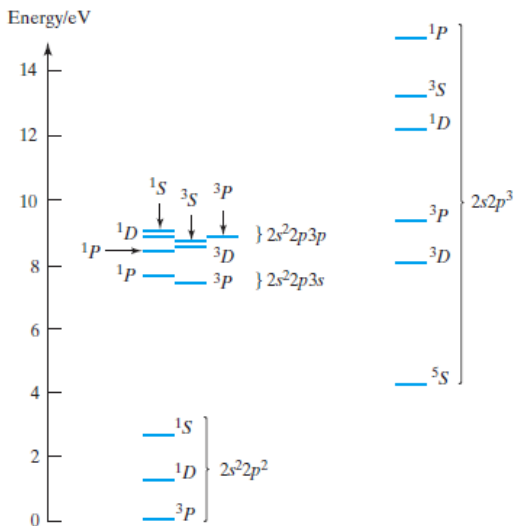
$$S = 0, 1$$

$${}^1P, {}^3P, {}^1D, {}^3D, {}^1F, {}^3F$$

Kolikrát je term ${}^3P$ degenerovaný?

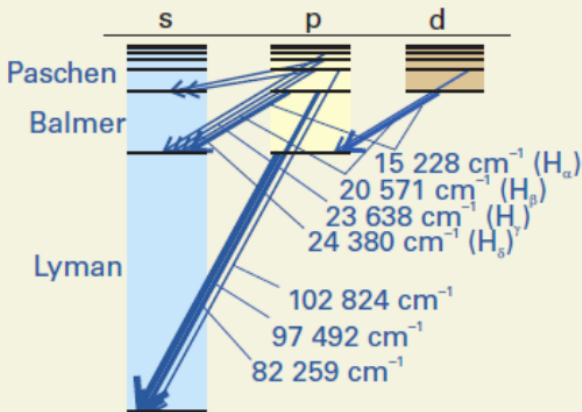
$$(2L + 1)(2S + 1) = 3 \times 3 = 9 \text{ krát}$$

Jedné elektronové konfiguraci odpovídá více termů (a někdy energií), př. uhlík

Elektronové přechody v atomárním vodíku

Fig. 4.17 A Grotrian diagram that summarizes the appearance and analysis of the spectrum of atomic hydrogen. The thicker the line, the more intense the transition.

Elektronové přechody pro atom lithia

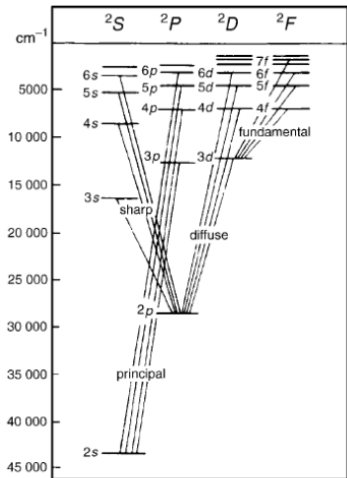

Figure 7.6 Grotrian diagram for lithium

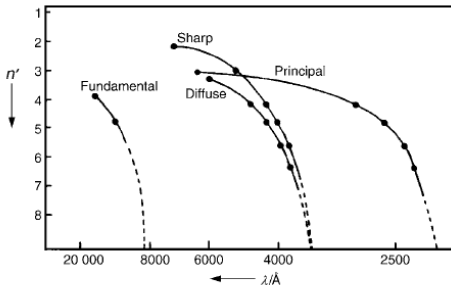

Figure 7.5 Four series in the emission spectrum of lithium

Výběrová pravidla*

- 1 Δn je neomezeno
- 2 $\Delta S = 0$
- 3 $\Delta l = \pm 1$, (pro více elektronové přechody: $\Delta L = 0, \pm 1$)
- 4 $\Delta J = 0, \pm 1$ mimo přechodu mezi dvěma stavy $J = 0$, který je zakázán

*Nejsou a nebudou předmětem přímé volby.

Celkový elektronový moment hybnosti J

atomu, je vektorový součet celkového elektronového orbitálního a spinového momentu hybnosti:

$$J = L + S$$

Kvantové číslo J může nabývat hodnot

$$J = L + S, L + S - 1, \dots, |L - S|.$$

Stavy, které náležejí stejnému termu a mají stejnou hodnotu J tvoří atomovou **hladinu**.

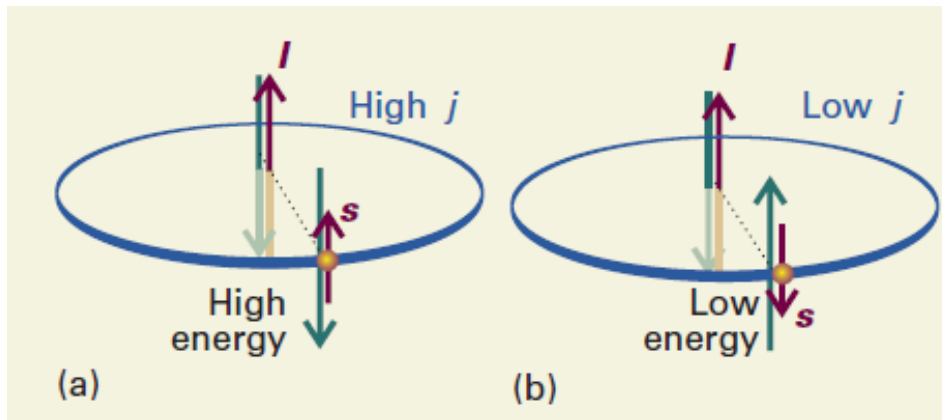
Energie různých hladin patřících k jednomu termu se trochu liší. J se uvádí jako pravý spodní index termu. Každá atomová hladina je $(2J + 1)$ krát degenerovaná. Ke každé hladině přísluší $(2J + 1)$ **stavů** o shodné energii.

Př.: Najdi hladiny pro term ${}^3P$ atomu C $1s^2 2s^2 2p^2$. Jaká je jejich degenerace? P_0, P_1, P_2 (degenerace 0, 3, 5)

Jednotlivé hladiny atomových termů

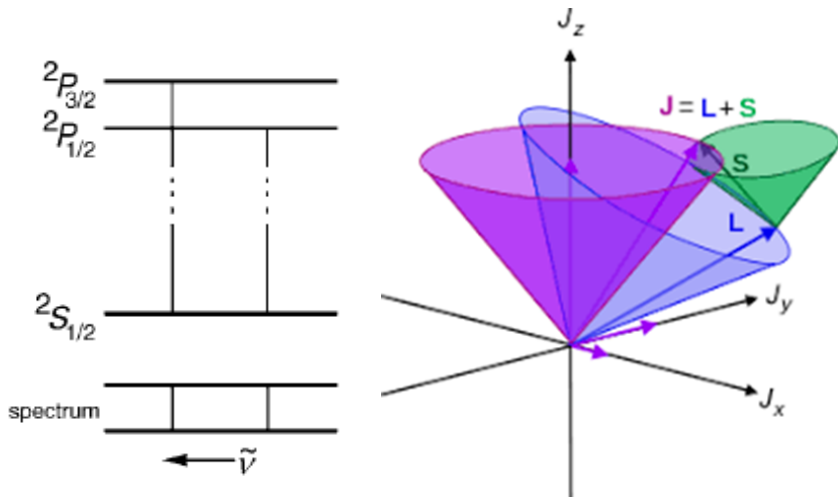
$$2S+1 L_J$$

Spin-orbitální interakce

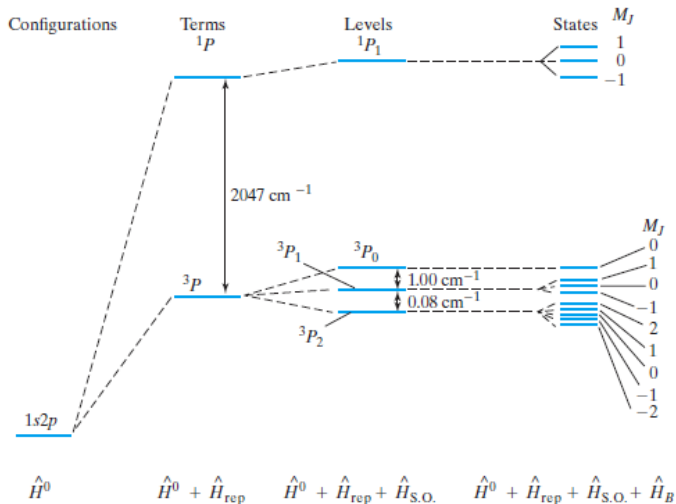

Spin-orbitální interakce

- Zesiluje se u těžších atomů
- Slábne s rostoucím hlavním kv. č.
- Stav s nižším J bývá stabilnější

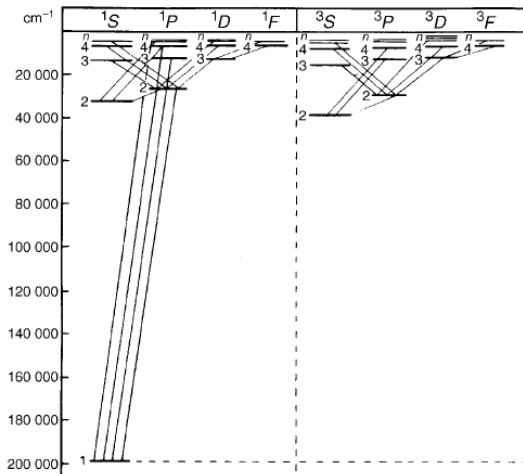

Postupné uvažování detailnějších interakcí (př. He)

Grotrianův diagram He

Figure 7.9 Grotrian diagram for helium. The scale is too small to show splittings due to spin-orbit coupling